JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Saarinen, Taina

Title: Korkeakoulututkimukselliset (harha)polut uhkana ja mahdollisuutena

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © 2020 Edistyksellinen tiedeliitto

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Saarinen, T. (2020). Korkeakoulututkimukselliset (harha)polut uhkana ja mahdollisuutena. Tiedepolitiikka, 45(4), 53-54. https://journal.fi/tiedepolitiikka/article/view/100667

Korkeakoulututkimukselliset (harha)polut uhkana ja mahdollisuutena

Taina Saarinen

Ruotsalainen jazz-laulaja Monica Zetterlund julkaisi yhdessä Bill Evansin trion kanssa vuonna 1964 levyn Waltz for Debby (Philips). Evansin pianotrio ja Zetterlundin käsittämätön musikaalisuus on täydellisen tyylikäs ja saumaton kokonaisuus. New Yorkin Bell Sounds –studiolta löydettiin 1990-luvulla tämän 1960-luvun studiosession kadonneiksi luullut nauhoitukset, jotka julkaistiin vuonna 1996. Viilaamaton ja täynnä uudelleenottoja oleva Lost Tapes at Bell Sounds Studios NYC (RCA) on epätäydellisyyksineen ja uusine aloituksineen toisella tavalla upea levy, joka auttaa ymmärtämään sitä alun perin julkaistua levyä, mutta toimii myös itsenään.

Menetelmäoppaiden ihanteissa ja julkaistujen tutkimusten menetelmäkuvauksissa meille usein tarjoutuu sellainen näkymä, että hyvä tutkimus on jotain sellaista mitä tuo alkuperäinen *Waltz for Debby* edustaa: tyylikäs, mietitty, viimeistelty ja johdonmukainen paketti, jossa tutkimuskysymykset, teoriat, aineistot ja analyysit sopivat toisiinsa saumattomasti. Tosiasiassa me tiedämme, että tutkimusprosessi muistuttaa enemmän niitä kadonneita nauhoituksia kaikkine mokineen ja uusine aloituksineen (Ennser-Kananen, Saarinen, & Sivunen, 2018; McKinley & Rose, 2017). Entä jos ne valealut ja virheet eivät olekaan vaan ryppyjä siinä tutkimusprosessin varrella, vaan se itse asia? Me emme aina tiedä, mihin me joudumme, kun me ensimmäistä kertaa ihmettelemme jotain epämääräistä, tai kun me vasta yritämme ymmärtää, että mitä tässä tilanteessa oikein empiirisesti, analyyttisesti tai teoreettisesti tapahtuu.

Korkeakoulututkimus

Korkeakoulututkimus on siitä hieno ala, että se ei ole sidottu yhteen tutkimusperustaan tai tieteenalaan. Tämä on antanut minulle viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana (varmaan muillekin korkeakoulututkijoille) mahdollisuuden tarkastella korkeakoulutusta hyvin erilaisista näkökulmista – vaikka korkeakoulutuksen laatupolitiikkaa kuten väitöskirjassani (Saarinen 2007) tutkin, tai kielen asemaa korkeakoulutuksessa, kuten viime vuosina olen tehnyt (Saarinen 2020). Tämä korkeakoulututkimuksen piirre on tutkijalle vapauttavaa, koska se antaa mahdollisuuden ottaa niitä uusia alkuja ja uusia näkökulmia.

Toisaalta, otetaanpa uusi alku. Korkeakoulututkimus on siitä ikävä tieteenala, että se ei ole sidottu yhteen tutkimusperustaan. Tämä saattaa tehdä korkeakoulututkimuksesta teoreettisesti ja analyyttisesti ohutta ja hajanaista, jos me tutkijoina vain hirtämme kiinni yksittäisiin ilmiöihin, emmekä yritä ymmärtää niitä laajemmissa yhteiskunnallisissa ja teoreettisissa rakenteissaan. Lohdullista on, että myös tämä korkeakoulutuksen ilmiöpohjaisuus antaa tilaisuuden läpivalaista kulloistakin tutkimuskohdetta erilaisilla tavoilla.

Oma tie

Olen korkeakoulututkijana tehnyt erilaisia valealkuja oikeastaan jo siitä saakka, kun aloin opiskeluaikana harrastaa Turun yliopiston ylioppilaskunnassa korkeakoulututkimusta yhdessä Timo Ala-Vähälän, Tiina Holopaisen ja Tiina-Leena Salon (1987) kanssa. Me yritimme ymmärtää, miksi kieltenopiskelijat kokivat opintonsa raskaaksi. Meidän olettamuksemme oli, että silloisen opintoviikon eteen tehtiin enemmän töitä kuin olisi pitänyt. Todellisuudessa kävi ilmi, että opiskelijat tekivät kyselyjemme ja haastattelujemme perusteella tuntimääräisesti huomattavasti vähemmän töitä kuin se silloinen 40 tuntia opintoviikkoa kohti antaisi ymmärtää. Opintojen raskauden kokemus ei tullut tuntimääräisestä työmäärästä, vaan opintojen silppuisesta rakenteesta. Tämä oli oikeastaan ensimmäinen kosketuksemme siihen, että sitä varsinaista tutkimusaihetta joutuu hetken aikaa ensin sen ensimmäisen epämääräisen ajatuksen takaa kaivelemaan. Onneksi siihen oli harrastustoiminnassa tilaisuus. Ei muuta kuin uusi alku ja uudet ja paremmat kysymykset ja aineistot!

Monipaikkainen ja monitasoinen politiikka?

Väitöskirjassani (Saarinen 2007) käytin diskurssianalyyttisiä menetelmiä, kun olin jo aiemmin ärsyyntynyt korkeakoulututkijoiden

(itseni mukaan lukien, Saarinen 1995) tapa käyttää isojakin tekstiaineistoja ilman tekstianalyyttisiä menetelmiä. Väittelyn jälkeen siirryin soveltavan kielentutkimuksen ja kielikoulutuspolitiikan pariin. Kuvaavaa näitten molempien alojen ilmiöpohjaisuudelle on se, että kun olin ensin toipunut siitä ajatuksesta, että siihen loppui korkeakoulututkimus, niin huomasin, että voihan korkeakoulutusta tutkia kielenkin konteksteissa. Samalla minulle alkoi hahmottua, miksi kieli kiinnosti minua paitsi menetelmällisesti (kuten väitöskirjassa), myös teoreettisesti ja empiirisesti entistä enemmän.

Kielen näkyvyys ja etenkin näkymättömyys alkoi kiinnostaa. Innostuin korkeakoulutuksen kansainvälistymisestä nimenomaan siksi, että kieli ei näkynyt siinä politiikassa oikein mitenkään. Ja se tuntui oudolta. Eurooppalaisessa kielipolitiikassa puhuttiin ylevään sävyyn monikielisyydestä, ja olin ajatellut, että korkeakoulutuksen kansainvälistyminenkin olisi toimintana sillä tavalla kieli-intensiivistä, että se olisi houkutellut puhumaan kielistä myöskin korkeakoulupolitiikan tasolla.

Syntyi hyvin yksinkertainen oivallus: ei ole olemassa yhtä politiikkaa vaan monia risteäviä politiikkoja, ja se ei ole ongelma vaan osa ilmiötä. Monipaikkaisuus, monitasoisuus ja sitä seuraava poliittisten toimenpiteiden vaikeus on politiikan ominaisuus, ei vika!

Korkeakoulutus on tyypillisesti tällainen politiikan monitasoinen ja monipaikkainen ilmiö, ja se vaatii lähestymistapoja, jotka auttavat ottamaan katseen pois sieltä alkuperäisestä, ensimmäiseksi kuvitellusta aiheesta. Muuten me helposti jatkamme itsestäänselvyyksien toistamista riippumatta siitä, mitä me tutkimme. Kärjistetysti: jos me katsomme opetusministeriön toimintaa, me näemme opetusministeriön toimintaa. Muu jää näkemättä.

Mitä kielen tarkastelu kertoo korkeakoulutuksesta?

Olen yrittänyt viime aikoina (Saarinen 2020) purkaa tätä korkeakoulutuksen monipaikkaisuutta katsomalla 1) kielen taakse (eli mistä me puhumme, kun luulemme puhuvamme kielestä; 2) politiikan taakse (eli miten eri politiikkasektorit ja –tavoitteet kytkeytyvät toisiinsa) ja 3) historian taakse (eli mitkä ovat meidän vaihtoehtoiset mahdollisuutemme nähdä historiaa uusista näkökulmista).

Otan esimerkin kielen roolista suomalaisessa korkeakoulutuksessa.

Suomen kielestä on puhuttu erilaisten uhkakuvien kautta yliopistoissa ainakin 1800-luvuun puolivälistä, varmaan kauemminkin, mutta tarkasteluni ei ulotu sen kauemmas. Keisarillisessa Aleksanteri-yliopistossa suomen kieli oli tosin jopa pienimuotoisessa myötätuulessa, koska se vei osaltaan ajatusta ja painoarvoa pois entisestä emämaa Ruotsista ja ruotsin kielestä.

Suomen ja ruotsin kielten suhteet kuumenivat jo 1800-luvulla sellaiseen kiehumapisteeseen, että roiskeet lentävät vielä tähänkin päivään. Nämä erilaiset poliittiset ja ideologiset puhetavat kielestä muistuttavat Tyynenmeren jätepyörrettä, joka pyöriessään kerää itseensä lisää täytettä. Kierrätettyjen puhetapojen ytimessä on erilaisia suomen kieleen liitettyjä ideologisia käsityksiä suomalaisuudesta ja yliopiston roolista tämän suomalaisuuden rakentamisessa, ja tämä pyörre sitten kerää ympärilleen erilaisia häntiä ja roskia muista politiikoista ja konteksteista

Jokseenkin toiseen maailmansotaan saakka tämän kielipoliittisen jätepyörteen keskiössä Suomessa kiehui erityisesti suomen ja ruotsin kielten kiristyneet suhteet Helsingin yliopistossa. Pontta kielikiistoille antoi molempien kieliryhmien käsitys itsestään alistettuna ja sorrettuna.

Kun tultiin 1980-luvulle niin tähän suomalaiseen monikielisyyteen eli rinnakkaiseen suomi-ruotsi -kaksikielisyyteen alkoi kytkeytyä jälkinationalistia piirteitä monikielisyydestä kansallisten intressien takaajana globaalissa taloudellisessa tilanteessa. Ja koska tuolloin elettiin globalisaation nousukiitoa, monikielisyys tarkoitti lähinnä englannin kielellä täydennettyä perustuslaillista kaksikielisyyttä, vaikka Euroopan Unionin kielikoulutuspolitiikassa yritettiin tukea muitakin eurooppalaisia kieliä. Kun nämä kansalliset intressit, joita jälkinationalistisessakin politiikassa turvattiin, olivat pääasiassa taloudellisia, niin korkeakoulutuskin omalta osaltaan osallistui tämän politiikan ja näitten diskurssien tuottamiseen ja kierrättämiseen.

2000-luvulle tultaessa nämä historialliset kielidiskurssit olivat keränneet mukaansa erilaista populistista globalismin kritiikkiä ja jalostaneet tällä tavalla vanhaa nationalistista ajatusta suomenkielisen enemmistön sorrosta. Mutta tällä kertaa tämän enemmistön sortodiskurssin takana ei ollut niinkään kotoperäinen vaan muualta tuleva uhka, kun englannista alettiin 2010-luvulla puhua tappajakielenä.

Missään tässä ei tietenkään ollut kyse kielestä sinänsä, vaan kan-

sakuntaan kuulumisen ehdoista, talouspuheesta, ulkopolitiikasta, maahanmuuttopolitiikasta ja niin edelleen. Eikä yliopistomaailma ole immuuni tälle keskustelulle, vaikka me niin mielellämme niin kuvittelisimme yliopistot jonkinlaisen universaalin tiedon tyyssijoiksi. Tämä universaaliksi ja yhteiseksi mielletty tietokin tuotetaan erilaisten historiallisten, poliittisten, kulttuuristen ja talou–dellisten tekijöiden risteyksissä. Universaali on sitä, millaiseksi itse itseään uusintava yliopisto on sen rakentanut.

Mitä voimme nähdä?

Tämä edellä esitetty viipalekuva suomalaisen korkeakoulupolitiikan pitkästä linjasta on syntynyt monenlaisten sormiharjoitusten tuloksena. Se, mitä alun perin kuvittelin mokiksi ja valealuiksi näissä sormiharjoituksissa onkin osoittautunut tavaksi ristiinvalottaa jotain kiinnostavaa ilmiötä eri näkökulmista. Korkeakoulututkimuksen kauniisti sanottuna avoin ja avara luonne on mahdollistanut sen, että olen saanut tehdä näitä ristiinvalotuksia ja sormiharjoituksia historioitsijoiden, kielentutkijoiden, kasvatustieteilijöiden ja sosiologien kanssa.

Mitä sitten on näkemättä? Tällä hetkellä yritän ymmärtää, millä tavalla me saisimme tietoa asioista, joista me emme tiedä mitään. Tämä on nimittäin yllättävän vaikeaa: yleensä se, mitä jostain asiasta tiedämme, ohjaa meidän ajatteluamme niin voimakkaasti, että me lopulta päädymme tietämään lisää siitä, mistä me jo tiedämme jotain. Sitähän se tieteellisen tiedon kumuloituminen tarkoittaa. Me emme kuitenkaan tällöin pääse edes vilaukselta näkemään sellaisia asioita ja ilmiöitä, jotka ovat alun alkaenkin meiltä piilossa.

Isompi ongelma on se, että nämä piiloon jääneet kysymyksenasettelut heijastavat laajempaakin yhteiskunnallista epätasa-arvoa. Jotkut ilmiöt eivät jää tutkimatta siksi, että me emme osaisi tai haluaisi niitä tutkia, vaan siksi, että jo mainittu ilmiö itsessään on meille näkymätön. Tutkimuksella legitimoidaan myös tutkimuksen kohde. Me tarvitsemme ravistelua päästäksemme irti tutuista ja turvallisista tutkimuskohteista.

Jotta näin voisi tapahtua, me tarvitsemme myös sellaista yliopistoa, jossa valealut, uusintaotot ja mokat hyväksytään osaksi uuden ymmärryksen tuottamista. ■

Kirjoitus perustuu Taina Saarisen professorin juhlaluentoon Jyväskylän yliopistossa 9.12.2020

Viitteet

Ala Vähälä Timo, Holopainen Tiina, Saarinen Taina ja Salo, Tiina-Leena (1987). Raportti kielten ja kääntämisen opiskelusta Turun yliopistossa. SYL-julkaisu 2/87. Helsinki.

Ennser-Kananen, J., Saarinen, T., & Sivunen, N. (2018). It´s not messy but it´s not clean either: Reviewing and discussing an applied linguistics textbook through a research ethics lens. Apples- Journal of Applied Language Studies, 12(1), 71-76. https://apples.journal.fi/article/view/97930/55943

McKinley, J., & Rose, H. (Eds.). (2017). Doing research in applied linguistics. Realities, dilemmas, and solutions. New York: Routledge.

Saarinen, T. 1995. Nousukaudesta lamaan, määrästä laatuun. Korkeakouluarvioinnin käynnistyminen ja kokemukset laitoksilla. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 32. Turku: Turun yliopisto.

Saarinen, T. (2007). Quality on the move. Discursive construction of higher education policy from the perspective of quality. Jyväskylä: University of Jyväskylä. https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/13445

Saarinen, Taina (2020). Higher Education, Language and New Nationalism in Finland: Recycled Histories. Cham: Palgrave Macmillan. https://www.palgrave.com/gp/book/9783030609016